

Straks wijst op een wel niet grote, maar toch grotere tussenruimte.

Dadelijk en **op staande voet** komen het meest met *terstond* overeen, maar beide zijn gemeenzamer en, vooral het laatste, gebiedender. Het wordt daarom meestal gebruikt bij het uiten van een krachtige wil, die zonder uitstel gehoorzaamheid eist.

Zo geeft te kennen, dat iets geschieden zal onmiddellijk na de afloop van iets, dat reeds aan de gang is, en dat nog maar kort zal duren. Er is dus geen tijdsverloop tussen de twee op elkander volgende handelingen, maar ook geen ogenblikkelijke vervulling van hetgeen aangekondigd wordt.

Onmiddellijk, onverwijd en *ogenblikkelijk* hebben dezelfde kracht als *terstond*.

Onmiddellijk geeft te kennen, dat er niets anders tussenbeide geschiedt.

Onverwijd, dat meer tot de hogere stijl behoort, drukt uit, dat er generlei uitstel plaats heeft.

Ogenblikkelijk drukt uit, dat de zaak op hetzelfde ogenblik voorvalt.

Binnenkort, weldra, spoedig, gauw, eerlang, alsook *haast, welhaast, en ras*, duiden een langer tijdsverloop aan, maar dat toch altijd betrekkelijk kort blijft.

Binnenkort duidt het kortste tijdsverloop aan; de aangekondigde handeling zal niet lang meer op zich laten wachten.

Bij *weldra* kan het verwachte voorval iets verder af zijn.

Bij *spoedig* en *eerlang* ligt het nog verder, al blijft de tijd ook betrekkelijk kort.

Bij *weldra, spoedig* en *eerlang* is het toekomstige ogenblik dus onzekerder dan bij *binnenkort*.

Gauw heeft volkomen dezelfde betekenis als *spoedig*, maar wordt alleen gebruikt in de dagelijkse omgangstaal.

Haast, welhaast en **ras** hebben dezelfde betekenis als *spoedig*, maar worden alleen in verhevener stijl, vooral in de poëzie, gebruikt.

111. AANSTOOT, ERGERNIS,

De stuitende of hinderlijke gewaarwording die iemand ondervindt bij iets, dat zijn zedelijk of godsdienstig gevoel ofwel zijn eigenliefde beledigt of kwetst.

Aanstoot is minder dan *ergernis* en slaat vooral op de daad van hem, die ergert.

Ergernis slaat meer op het gevoel van hem, die geërgerd wordt. *Wacht u, dat gij door uw gedrag niemand aanstoot geeft. Door die daad heeft hij alsemen veel aanstoot gegeven.*

Moeite zonder vrucht geeft niets dan ergernis. Haar medelijden was groter dan haar ergernis. Uw gedrag in een schande en een ergernis.

112. AANSTOTELIJK, ERGERLIJK.

Zie *aanstoot, ergernis*.

113. AANTAL, MENIGTE, VEELHEID; TAL; HOEVEELHEID, GETAL.

Aantal, menigte en *veelheid* hebben steeds een onbepaalde betekenis; zij stellen een hoeveelheid als onbepaald, als niet geteld voor.

Aantal duidt gewoonlijk een vrij aanzienlijke hoeveelheid aan,

maar kan toch ook van een geringe hoeveelheid gezegd worden, vooral met bepaalde bijvoeglijke naamwoorden.

Een aantal boeken. Een klein, een gering aantal mensen.

Menigte betekent steeds een groot aantal; het sluit alle denkbeeld van tellen buiten, waarvan *aantal* althans de mogelijkheid onderstelt.

Menigte en *veelheid* zien altijd op de totaliteit der bedoelde dingen. *Aantal* en *tal* worden ook van gedeelten gebezigd.

Tal kan zowel een bepaalde als een onbepaalde betekenis hebben.

Een ontelbare menigte. Een onoverzienbare menigte nieuwsgierigen gaapte het schouwspel aan.

Door de veelheid der getuigen duurde het verhoor lang, en toch was er een aantal weggebleven. Hij voerde tal van verontschuldigungen aan, maar de veelheid zijner redenen deed hem meer kwaad dan goed.

Hoeveelheid is de algemene uitdrukking voor een verzameling van gelijksoortige of gelijksoortig gedachte eenheden. Het is eigenlijk een wetenschappelijk of technisch woord, en duidt op de juiste grootte der kwantiteit, die, wanneer de kwantiteit geteld is, door een *getal* wordt uitgedrukt.

Een *getal*, in het abstracte genomen, is de naam van een getelde hoeveelheid; concreet duidt het ook wel de getelde eenheden zelf aan.

Een zekere hoeveelheid appels.

De meeste leden waren aanwezig; slechts een klein getal was weggebleven. Ik heb de appels uitgezocht; een klein getal was aangestoken.

114. AANTASTEN, AANRANDEN.

Iemand of iets aanvallen met woord of daad.

Aantasten kan met goede en met kwade bedoelingen geschieden; het geschiedt met goed recht b. v. als men iemand uit belangstelling eens flink de waarheid zegt en hem bestraft, of als men gebreken, dwalingen, enz. aantast, om ze te bestrijden en uit te roeien. Zelfs wanneer *aantasten* met een kwade bedoeling geschiedt, is het altijd nog gematigder dan *aanranden*, en het onrecht is niet zo stellig.

Aanranden drukt altijd de bijgedachte uit van onrecht of geweld, dat iemand wordt aangedaan; het gebeurt steeds uit boosaardige gezindheid.

Iemand in zijn eer, in zijn goede naam aantasten. Dat geen vermetele tong ooit uw grootheid aantaste! Zo moet hij echter de leer der waarheid nooit aantasten of verminken. Het bijgeloof en de dwaling aantasten. In zijn gesprekken randt hij telkens haar goede naam aan. Straft de booswicht, die uw vrijheid aanrandt. De voorzichtigheid gebiedt ons, zulke mensen niet zonder noodzakelijkheid aan te randen.

115. AANTEKENING, NOOT, AANMERKING.

Geschreven of gedrukte opmerking ter opheldering, waardering, enz. aan een tekst toegevoegd.

Aantekening heeft de ruimste betekenis: het is elke schriftelijke opmerking of beschouwing aan het werk van een schrijver toegevoegd, hetzij deze dient tot opheldering van de tekst, of tot nadere ontfouwing van het daar gestelde ofwel tot kritische toetsing en waardering.

Synoniemen

VOORBERICHT

Synoniemen zijn niet alleen gelijkbetekenende woorden, die elkaar volkomen dekken en dan ook in alle omstandigheden onverschillig kunnen gebruikt worden, maar vooral zinverwante woorden, d. w. z. woorden die veel overeenkomst hebben in de betekenis, die ook wel een hoofdbegrip met elkander gemeen hebben, maar die zich toch door een grotere of kleinere wijziging der betekenis onderscheiden, zodat men niet het ene woord voor het andere kan gebruiken.

Slechts zelden drukken twee woorden volkomen dezelfde gedachte uit en men zal dus begrijpen, dat de kennis van de synoniemen een belangrijk onderdeel vormt van de taalstudie, met het oog op het juist en van pas gebruiken van de woorden.

Nochtans zijn in onze taal slechts weinig werken hierover verschenen. De belangrijkste uitgaven op dit gebied waren het thans verouderde « Woordenboek der Nederlandsche Synoniemen » door Weiland en Landré ('s Gravenhage, 1821) en het « Handwoordenboek van Nederlandsche synoniemen » door J. Hendriks (Tiel, 1883), dat beknopt maar duidelijk een groot aantal synoniemen behandelt.

Bij de samenstelling van dit werk hebben wij dit laatste dan ook vaak geraadpleegd, evenals het groot Nederlands Woordenboek door de Vries en te Winkel, dat de juiste betekenis der woorden in al hun schakeringen weergeeft.

Wij zijn er ons wel van bewust, dat een werk als dit onvolledig en onvolmaakt is, maar hopen toch eenmaal de volledigheid te benaderen. Daarom doen wij een beroep op de gebruikers van dit werk, om ons hun opmerkingen te willen medelen, opdat in een latere druk eventuele aanvullingen en verbeteringen kunnen opgenomen worden.

J. CAUBERGHE

nederlandse taalschat

NEDERLANDSE TAALSCHAT

SPREEKWOORDEN
SPREEKWIJZEN
SYNONIEMEN
CITATEN

BREPOLS

BREPOLS

